

*Громнюк О.,
Національний університет "Острозька академія"*

УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА НА ОСНОВІ ОЦІНКИ ЙОГО ОБОРОТНОСТІ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ

У статті охарактеризовано поняття та класифікацію оборотного капіталу та його кругообіг. Проаналізовано оборотність та ефективність використання оборотного капіталу на прикладі ВАТ "Полтавський тепловозоремонтний завод" і основні тенденції в його розвитку. Виділено напрямки вдосконалення ефективності використання оборотного капіталу на підприємстві.

Перехід економіки України до якісно нової моделі побудови економіки, яка передбачає реформування відносин власності та системи управління господарським механізмом, зумовлює необхідність нового підходу до поглибленого дослідження питань сутності оборотного капіталу і вивчення тих функцій, які він виконує у ринковому механізмі.

Оборотний капітал – це кошти, авансовані в оборотні виробничі фонди і фонди обігу для забезпечення безперервності процесу виробництва, реалізації продукції та отримання прибутку [8]. У сфері досліджень підприємства та оборотного капіталу виділяють таких економістів як Поддєрьогін А.М., Стоянова Е.С., Бочаров В.Н, Кірейцев Г.Г., Володькіна М.В.

Оборотний капітал можна класифікувати за такими ознаками: залежно від участі у кругообігу коштів, за методами планування і регулювання, за роллю у виробництві, за джерелами формування [6, с.285]. В залежності від участі в кругообігу оборотний капітал поділяється на капітал у сфері виробництва та у сфері обігу. Встановлення оптимального співвідношення капіталу, що знаходиться в цих сферах, сприяє більш ефективному їх використанню. В цей же час чим більша питома вага оборотних активів у сфері виробництва та менша в сфері обігу,

тим ефективніше вони використовуються.

Дослідження структури оборотного капіталу ВАТ “Полтавський тепловозоремонтний завод” за видами активів дозволяє оцінити основні тенденції у зміні складу поточних активів. Аналіз складу та структури оборотного капіталу ВАТ “Полтавський тепловозоремонтний завод” за 2004 – 2006 роки наведено у таблиці 1.1.

Згідно з даними звітності підприємства у структурі оборотного капіталу тепловозоремонтного заводу переважають розрахунки з дебіторами та інші оборотні активи. Їх питома вага у загальному обсязі оборотного капіталу складає 55,5%, 36,8% та 54,8% відповідно за 2004, 2005, 2006 роки.

Таблиця 1.
Динаміка та структура оборотного капіталу ВАТ
“Полтавський тепловозоремонтний завод” за 2004-2006 роки

Оборотний капітал	2004 рік		2005 рік		2006 рік		Відхилення 2005 року до 2004 року		Відхилення 2006 року до 2005 року	
	сума, тис.грн.	питома вага, %	сума, тис.грн.	питома вага, %	сума, тис.грн.	питома вага, %	абсолютне, тис.грн.	темп росту, %	абсолютне, тис.грн.	темп росту, %
1. Грошові кошти та короткострокові фінансові вкладення										
Короткострокові фінансові вкладення	122,4	0,2	87,1	0,1	87,1	0,1	-35,3	71,2	0	100,0
Грошові кошти та їх еквіваленти в національній валюті	2 693,60	4,6	1 721,70	2,1	104,2	0,1	-971,9	63,9	-1617,5	6,1

Грошові кошти та їх еквіваленти в іноземній валюті	1 184,30	2,0	2 976,60	3,7	1 472,20	1,3	1 792,3	251,3	-1504,4	49,5
РАЗОМ	4000,3	6,8	4785,4	5,9	1663,5	1,4	785,1	119,6	-3121,9	34,8
2. Розрахунки з дебіторами та інші оборотні активи										
Векселі одержані	1 126,20	1,9	28,7	0,0	181,7	0,2	-1 097,50	2,5	153,00	633,1
за товари, роботи та послуги	14 947,70	25,5	6 180,20	7,7	33 300,90	29,0	-8 767,50	41,3	27 120,70	538,8
з бюджетом	325,7	0,6	2 356,90	2,9	222,4	0,2	2 031,20	723,6	-2 134,50	9,4
за виданими авансами	13 878,20	23,7	18 836,20	23,3	20 457,80	17,8	4 958,00	135,7	1 621,60	108,6
із внутрішніх розрахунків	1 189,40	2,0	1 280	1,6	1 404,50	1,2	90,60	107,6	124,50	109,7
Інша поточна дебіторська заборгованість	67,3	0,1	226	0,3	182,6	0,2	158,70	335,8	-43,40	80,8
Інші оборотні активи	932,3	1,6	804,5	1,0	7 268,50	6,3	-127,80	86,3	6 464,00	903,5
РАЗОМ	32 466,80	55,5	29712,5	36,8	63018,4	54,8	-2 754,30	91,5	33 305,90	212,1
3. Запаси										
Виробничі запаси	5 150,70	8,8	6 390,40	7,9	6 813,90	5,9	1 239,70	124,1	-5 574,20	106,6

Незавершене виробництво	5 620,60	9,6	12 353,50	15,3	13 323,60	11,6	6 732,90	219,8	-6 590,70	107,9
Готова продукція	11 227,60	19,2	27 150,90	33,6	25 964,70	22,6	15 923,30	241,8	-10 041,40	95,6
Товари	22,3	0,0	272,1	0,3	4 152	3,6	249,80	1220,2	-3 902,20	1525,9
РАЗОМ	22 021,20	37,6	46 166,90	57,2	50 254,20	43,7	24 145,70	209,6	-26 108,50	108,9
Витрати майбутніх періодів	19,5	0,0	37,9	0,0	79,2	0,1	18,40	194,4	-60,80	209,0
РАЗОМ ОБОРОТНОГО КАПІТАЛУ	58 507,80	100,0	80 702,70	100,0	115 015,30	100,0	22 194,90	137,9	-92 820,40	142,5

Сума розрахунків з дебіторами в основному складається із заборгованості покупців за товари, векселів одержаних, заборгованості з бюджетом, за виданими авансами та іншої поточної дебіторської заборгованості. Питома вага дебіторської заборгованості за товари у 2004 була значною і складала 25,5% питомої ваги загальної вартості оборотного капіталу, у 2005 цей показник знизився до 7,7%, (очевидно це спричинено виплатою дебіторами великої частки їх заборгованості), проте у 2006 році він зріс до 29,0%. Це свідчить про інтенсивну кредитну політику підприємства щодо покупців та нововведення в реалізації виробленої продукції.

Зменшилась частка дебіторської заборгованості із бюджетом і в 2006 році вона вже становила 0,2% (поряд з 0,6% та 2,9% у попередні роки). У 2004 році на підприємстві виникла дебіторська заборгованість за виданими авансами у сумі 13878,20 тис.грн., а у 2005 році ця заборгованість досягла 18836,20 тис. грн., хоча питома вага її знизилась з 23,7% до 23,3% %. У 2006 році даний показник підвищився до на 8,6% і становив 17,8% у

загальній структурі оборотного капіталу. Зростання цього виду заборгованості свідчить про відволікання грошових коштів з обороту, тому керівництву заводу потрібно здійснювати постійний контроль за станом розрахунків з замовниками. Інші статті розрахунків з дебіторами через їх малий розмір мали порівняно незначний вплив на структуру оборотного капіталу.

Питома вага запасів у загальній сумі оборотного капіталу є також значною і складала 37,6%, 57,2%, 43,7% відповідно у 2004, 2005, 2006 роках. При збільшенні питомої ваги вартість запасів також зростає. Так, у 2005 році проти 2004 запаси збільшилися на 24145,7 тис. (більш, ніж у два рази), у 2006 проти 2005 ще на 8,9%.

Слід зазначити, що основною складовою частиною запасів є виробничі запаси, незавершене виробництво та готова продукція, що пов'язано з характером діяльності підприємства. У 2005 році порівняно з 2004 відбулося збільшення вартості виробничих запасів на 1239,7 тис.грн., а зниження питомої ваги складало 0,9%. Вартість виробничих запасів у 2005 році складала 6390,40 тис.грн., а питома вага у загальному обсязі оборотного капіталу 7,9%. У 2006 році сума виробничих запасів становила 6813,90 тис.грн, що в структурі оборотного капіталу займає 5,9%. Це свідчить про нагромадження продукції на складі, разом з тим завод несе витрати по зберіганню готової продукції.

Частка незавершеного виробництва у загальному обсязі оборотного капіталу становила 9,6%, 15,3% та 11,6% відповідно по роках 2004, 2005 та 2006. Обсяг готової продукції за 2004 – 2006 роки збільшився з 11227,60 тис.грн. до 25964,70 тис.грн.

Грошові кошти ВАТ “Полтавський тепловозоремонтний завод” у національній валюті знаходяться на поточному рахунку заводу в установі банку та у касі, в іноземній валюті – на валютному рахунку у банку. Їх розмір невеликий, тому питома вага найбільш ліквідної частини оборотних активів у їх загальній вартості не перевищує 1,4%. На цей рівень підприємство вишло протягом 2004 – 2006 років, коли сума грошових коштів збільшилась з 3877,9 тис.грн. до 4698,3 тис.грн., проте вже у 2006 ця сума зменшилась і становила 1576,4 тис.грн. У 2004 р. короткострокові фінансові вкладення (завод придбав акції іншого підприємства за аналогічною сферою діяльності) становили 122,4 тис.грн., а в наступні роки їх сума знизилась до 87,1 тис.грн. Зменшення частки грошових коштів у складі оборотного

капіталу є негативним показником у фінансово-господарській діяльності ВАТ, адже саме від цього елемента оборотних коштів значно залежить ліквідність підприємства.

Питома вага витрат майбутніх періодів у вартості оборотного капіталу ВАТ “Полтавський тепловозоремонтний завод” є незначною і не перевищує 0,1%. У 2004 році розмір витрат майбутніх періодів складав 19,5 тис.грн, у 2005 – 37,9 тис.грн., проте в 2006 році досягла 79,2 тис.грн.

Прискорення оборотності капіталу сприяє зменшенню потреби в оборотному капіталі (абсолютне вивільнення), приросту обсягів продукції (відносне вивільнення), а відтак збільшенню одержуваного прибутку. В результаті поліпшується фінансовий стан підприємства, зміцнюється платоспроможність. Протягом 2004-2006 років відбулося уповільнення оборотності оборотного капіталу. Коефіцієнт оборотності зменшився з 2,31 до 1,95 раз. У вартісному виразі цей показник означає, що на 1 грн. оборотного капіталу у 2004 році припадало 2,31 грн. чистого доходу (виручки) від реалізації продукції, у 2005р. – 1,88 грн., а у 2006р. – 1,95 грн. Бачимо, що порівняно з 2005 р. показник оборотності зріс. Коефіцієнт закріплення оборотного капіталу є оберненим показником до коефіцієнта оборотності. Тому з 2004 по 2006 рік він зріс з 0,43 до 0,51.

Будь-яке підприємство прагне знизити показник тривалості одного обороту – це вказує на прискорення операційного циклу виробництва, а також дає змогу збільшити обсяги реалізації продукції за день. Аналізуючи показник тривалості одного обороту поточних активів, зазначимо, що у 2004 році оборотний капітал проходив всі стадії кругообороту за 155,93 дні, у 2005 – за 192,00 дні, у 2006 – за 184,27 дні. Отже, оборотність поточних активів за період 2004-2005 років уповільнилась, проте за наступний рік прискорилась. Уповільнення оборотності оборотного капіталу у 2005 р. свідчить про погіршення використання оборотних коштів, а також про те, що за звітний період кошти повернулися на підприємство із запізненням і тому воно потребує залучення додаткових коштів для продовження господарської діяльності підприємства хоча б на рівні минулого року. А прискорення її у 2006 році пояснюється тим, що темпи росту виручки вищі за темпи росту середніх залишків оборотних коштів.

На ВАТ “Полтавський тепловозоремонтний завод” коефіці-

ент закріплення оборотного капіталу у 2004 році становив 0,43. Це означає, що для отримання одиниці виручки залучали 0,43 грн. оборотного капіталу. У 2005 році показник зріс до 0,53, що вказує на зниження ефективності політики у сфері оборотності оборотного капіталу. Проте, вже наступного року коефіцієнт знизився до 0,51. Отже, за даний рік ефективність оборотного капіталу покращилась.

Ефективність використання оборотного капіталу на підприємстві можна прослідкувати за коефіцієнтом матеріаловіддачі. На початок досліджуваного періоду він становив 5,46. Тобто одна гривня матеріальних ресурсів приносила 5,46 грн. чистого доходу. Наступного року цей показник знизився до 2,83, що є негативною тенденцією в розвитку діяльності підприємства, адже зниження даного показника свідчить про зростання вартості сировини та інших матеріалів. У 2006 році коефіцієнт матеріаловіддачі становив 3,80 грн. Тобто ціни на матеріали в країні не мали різкого стрибка вгору.

Коефіцієнт матеріаломісткості є оберненим до показника матеріаловіддачі. Він показує скільки матеріальних ресурсів необхідно затратити на отримання одиниці валового доходу. На ВАТ “Полтавський тепловозоремонтний завод” за досліджуваний період даний показник становив 0,18, 0,35, 0,26 за 2004, 2005 та 2006 роки відповідно. Позитивним є його зниження за останній рік. Це пояснюється прискоренням тривалості одного обороту та ефективним використанням оборотного капіталу у 2006 році.

Для аналізу зміни прибутку, внаслідок впливу ефективності використання оборотного капіталу підприємства за досліджуваний період розглянемо таблицю 2.

Таблиця 2.

Аналіз зміни прибутку ВАТ “Полтавський тепловозоремонтний завод” залежно від впливу ефективності використання оборотного капіталу за 2004 – 2006рр.

Показник	2004	2005	2006
1. Чистий прибуток, тис. грн.	5785,4	10426,4	6117
2. Середньорічний розмір оборотного капіталу, тис. грн.	52088,75	69576,55	97800,45

3.Рентабельність оборотного капіталу, %	0,11	0,15	0,06
Відхилення всього	x	4641	-4309,4
в тому числі за рахунок: зміни обсягу оборотного капіталу	x	1942,34	4229,5
ефективності використання обо- ротного капіталу	x	2698,66	-8538,9

Як свідчать дані таблиці 2.3, у 2005 році відбулося зростання суми чистого прибутку на 4641,00 тис.грн. Рентабельність оборотного капіталу ВАТ ТРЗ підвищилась на 0,04, що призвело до приросту суми чистого прибутку на 2698,66 тис.грн. Зріс також обсяг оборотного капіталу на 17487,80 тис.грн., що забезпечило додатковий прибуток для підприємства в сумі 1942,34 тис.грн.

Проте у 2006 році показник чистого прибутку знижується на суму 4309,40 тис.грн. В результаті цього рівень рентабельності оборотного капіталу знизився на 9 відсоткових пунктів. Це означає, що у 2006 році кожна гривня виручки принесла на 9 коп. менше чистого прибутку, ніж у 2005 році. Позитивним фактором впливу на розмір чистого прибутку залишається обсяг оборотного капіталу, який у 2006 році зріс на 28223,90 тис. грн., порівняно з попереднім роком, тим самим забезпечивши приріст чистого прибутку на 4229,50 тис.грн.

Для досягнення максимально ефективного рівня використання оборотним капіталом ВАТ “Полтавський тепловозоремонтний завод” необхідно розробити комплексну цільову програму управління своїми оборотним капіталом. Цільовим напрямком даної політики управління є визначення обсягу та структури оборотного капіталу, джерел їх покриття і співвідношення між ними, достатнього для забезпечення довгострокової стабільної господарської та ефективної фінансової діяльності заводу.

Перш за все, необхідно оптимізувати розмір оборотного капіталу, що обслуговує господарські потреби заводу. Оскільки фінансові ресурси надаються на платній основі, ВАТ “Полтавський тепловозоремонтний завод” зацікавлений у скороченні потреб з метою мінімізації витрат на їх залучення та подальше використання. Це досягається шляхом: планування потреби заводу в формуванні оборотних активів, нормування обсягів

окремих груп оборотного капіталу, контролю за виконанням планів і нормативів та організації роботи по виявленню можливостей скорочення потреби в оборотному капіталі.

В ході дослідження нами встановлено, що на ВАТ “Полтавський тепловозоремонтний завод” не здійснюється нормування його оборотного капіталу. На наш погляд, це і є однією з причин погіршення використання оборотного капіталу, тому вважаємо, що для покращення якості управління оборотним капіталом доцільно запровадити систему нормування, яка передбачає визначення оптимальних обсягів обігових коштів на підприємстві.

Практика багатьох українських підприємств свідчить про відсутність науково обгрунтованої політики щодо управління запасами. Можливі ситуації, коли матеріали і комплектуючі закупаються заздалегідь на кілька місяців, через побоювання керівництва щодо можливого їхнього подорожчання чи стабільності майбутніх поставок. Це призводить до вилучення коштів з обороту, неможливості вчасно розрахуватися за поточним зобов'язанням. З іншого боку, можлива ситуація, коли відсутність тих чи інших матеріалів змушує підприємство зупинитись, порушувати технології виробництва. В обох випадках це призводить до великих матеріальних і фінансових збитків.

З метою уникнення подібних ситуацій керівництво підприємства повинне застосовувати цілий ряд заходів. Одним із них є оптимізація обсягів сировини і матеріалів, які закупаються [9, с. 110].

Підприємству потрібно також прискорити швидкість кругообороту (або скорочення тривалості обороту) оборотного капіталу. Прискорення оборотності досягається за рахунок кращої організації його кругообігу. Внаслідок цього зменшуються запаси планового оборотного капіталу і збільшується частка власного оборотного капіталу у їх формуванні.

Прискорення оборотності оборотних активів призводить до вивільнення оборотних коштів з обороту, а уповільнення до додаткового залучення. Активне нарощування власного оборотного капіталу при одночасному прискоренні оборотності оборотного капіталу – реальний шлях зміцнення фінансового стану і забезпечення фінансової незалежності.

Одним із найвагоміших завдань управління оборотним капіталом ВАТ “Полтавський тепловозоремонтний завод” є забезпечення поточної платоспроможності та ліквідності. Управ-

ліній ліквідністю та платоспроможністю відбувається шляхом дотримання чітких пропорцій між обсягом формування матеріальних оборотних активів, дебіторською заборгованістю та грошовими коштами підприємства.

Вагомим недоліком оборотного капіталу є його інфляційна незахищеність. Перш за все це стосується монетарних активів (грошових коштів, дебіторської заборгованості покупців тощо). Гроші, авансовані у формування немонетарного оборотного капіталу (товарних та інших матеріальних запасів, дебіторської заборгованості постачальників), також певною мірою страждають від інфляції, але рівень інфляційних втрат порівняно менший.

Забезпечення інфляційної захищеності потребує, з одного боку, додержання пропорцій між обсягом монетарних та немонетарних активів, з другого – розробки та впровадження спеціальних інструментів захисту оборотного капіталу від інфляції.

Будь-яке підприємство зацікавлене у зростанні доходу (прибутку) за рахунок ефективного використання оборотного капіталу. Відтак, раціональне розміщення та ефективне використання оборотного капіталу в умовах ринкової економіки є одним з центральних завдань виробничих підприємств. Для вирішення цього завдання ВАТ “Полтавський тепловозремонтний завод” необхідно: дослідити кожний етап кругообігу оборотного капіталу для визначення понаднормативних його величин – тих, що не використовуються в господарському обігові, а також тих, що приносять збитки; розробити та реалізувати програму ліквідації виявлених активів та вивільнення грошових коштів; включити „мертвий капітал” до роботи.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України: Офіційний текст. – К.: Кондор, 2003. – С. 197-208.
2. “Про оподаткування прибутку підприємств” Закон України від 22.05. 1997 р. № 283/97 – ВР з усіма змінами і доповненнями, у т.ч. внесеними Законом України від 24.12.02р. № 349-IV /Все про бухгалтерський облік №8 (796) від 29 січня 2003 р.– С.4-48.
3. В.Бочаров. Корпоративные финансы. – СПб: Питер. – 2001. – 256 с.
4. Володькіна М.В. Економіка промислового підприємства. Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 196 с.

5. Економіка підприємства: Підручник / За ред. д.е.н., проф., академік С.Ф. Покропивний. – 2-е вид., перероб. та доп. – Ірпінь: КНЕУ, 2001. – 528 с.
6. Слав'юк Р.А. Фінанси підприємств: Навч. посібник. – Київ: ЦУЛ, 2002. – 460 с.
7. Стоянова Е.С., Штерн М.Г. Финансовый менеджмент. – М.: Перспектива, 1998. – 656 с.
8. Фінанси підприємств: Підручник / А.М. Поддєрьогін, М.Д. Білик, А.Д. Буряк та ін.; Кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін. – 5-е вид., перероб. та допов. – К.: КНЕУ, 2004. – 546 с.
9. Шиян Д.В., Строченко Н.І. Фінансовий аналіз: Навч. Посіб. – К.: А.С.К., 2005. – 240 с.
10. www.enbv.narod.ru
11. www.mipmagazine.com.ua
12. www.smida.gov.ua